

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 27 april 2016

Mål nr

Ö 2481-15

SÖKANDE

KL

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Resning

TIDIGARE AVGÖRANDEN

Högsta domstolens beslut 2006-05-18 i mål B 4015-05 och Göta hovrätts dom
2005-09-20 i mål B 1884-04

Dok.Id 118283

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax 08-561 666 86
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstadamstolen.se

Expeditionstid
08:45-12:00
13:15-15:00

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen avslår resningsansökan.

BAKGRUND

Göta hovrätt dömde KL för brott mot lotterilagen (1994:1000) till dagsböter. Enligt hovrätten hade han i egenskap av chefredaktör låtit införa en annons i dagstidningen Nerikes Allehanda för det utländska spelbolaget Unibet. Hovrätten fann att han därigenom olovligen i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte uppsåtligen hade främjat deltagande i ett utom landet anordnat lotteri, ett främjande som särskilt hade avsett deltagande från Sverige. Han fälldes därför till ansvar med stöd av 54 § andra stycket lotterilagen.

KL överklagade hovrättens dom. Högsta domstolen avslog ett yrkande av KL om att det skulle hämtas in ett förhandsavgörande från EU-domstolen och anförde att aktuella unionsrättsliga bestämmelser om frihet att tillhandahålla tjänster redan hade blivit föremål för tolkning av EU-domstolen. Högsta domstolen beviljade inte prövningstillstånd, och hovrättens dom vann därmed laga kraft.

YRKANDEN M.M. I HÖGSTA DOMSTOLEN

KL har ansökt om resning. Han har påstått att den rättstillämpning som ligger till grund för hovrättens dom uppenbart strider mot lag. Han har anført också att Högsta domstolen borde ha hämtat in ett förhandsavgörande från EU-domstolen i brottmålet. KL har gjort gällande att Högsta domstolen i ett senare avgörande – där hovrätten hade hämtat in ett

förhandsavgörande – frikänt två ansvariga utgivare i en situation som svarar mot hans egen (NJA 2012 s. 1073).

Riksåklagaren har motsatt sig att det beviljas resning. Enligt riksåklagarens bedömning är det sannolikt att KL inte skulle ha dömts för brott mot lotterilagen om åtalet hade prövats efter Högsta domstolens avgörande år 2012. Riksåklagaren har emellertid anfört att hovrättens rättstillämpning inte uppenbart stred mot lag, eftersom det vid tidpunkten för hovrättens dom fanns olika uppfattningar i rättsfrågan om förhållandet mellan lotterilagen och unionsrätten.

SKÄL

De senare avgörandena i EU-domstolen och Högsta domstolen

1. I rättsfallet NJA 2012 s. 1073 hade ett åtal för brott mot lotterilagen väckts mot två personer som båda var chefredaktörer och ansvariga utgivare och som hade låtit införa annonser för utländska spelbolag i dagstidningar. I det målet hade hovrätten hämtat in ett förhandsavgörande från EU-domstolen.
2. EU-domstolen tog i sitt förhandsavgörande ställning till vissa principiella frågor om den svenska lotterilagen och utgick då från fördragsbestämmelserna om frihet att tillhandahålla tjänster (numera artikel 56 EUF-fördraget). Enligt domstolen är ett nationellt system med ensamrätt för hasardspel oförenligt med artikel 56, om den som främjar spel som anordnas i en annan medlemsstat kan få strängare påföljd än den som främjar spel som utan tillstånd anordnas inom landet. (Se Sjöberg och Gerdin, C-447/08, EU:C:2010:415.)
3. Högsta domstolen uttalade att lotterilagens bestämmelser om straff för den

som främjar deltagande i ett utom landet anordnat lotteri i det fallet stred mot unionsrätten och inte skulle tillämpas. De båda tilltalade frikändes därför. Den som främjar deltagande i ett utländskt lotteri, exempelvis genom annonsering, kan nämligen i många fall – men inte alltid – straffas strängare än om främjandet i stället skulle ha gällt ett otillåtet svenskt lotteri. Att tillämpa lotterilagens straffbestämmelser mot den som låtit införa annonser för ett utländskt lotteri skulle då innebära en diskriminerande inskränkning i friheten att tillhandahålla tjänster inom unionen. Omständigheterna i det enskilda fallet ansågs dock i viss mån kunna få betydelse.

4. Både EU-domstolen och Högsta domstolen avgjorde sina mål efter det att domen mot KL hade vunnit laga kraft.

Skulle KL ha frikänts?

5. Uttalandena i de nämnda avgörandena får anses tillämpbara i KLs fall. Om hans gärning hade gällt ett otillåtet svenskt lotteri skulle gärningen inte ha kunnat rubriceras som medhjälp till att anordna lotteri. Det skulle ha setts som om han främjat enbart ett deltagande i lotteriet och därmed inte varit straffbart.

Resning till förmån för en tidigare tilltalad

6. Regler om resning till förmån för en tidigare tilltalad finns i 58 kap. 2 § rättegångsbalken. Resning får beviljas om det läggs fram någon ny omständighet eller något nytt bevis som sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade hade frikänts i brottmålet eller till att brottet skulle ha hänförts under en mildare straffbestämmelse än den som tillämpades. Det finns grund för resning också om det med hänsyn till vad som sålunda har åberopats och vad

som i övrigt har förekommit finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om den tilltalade har förövat det brott som han eller hon har dömts för (2 § 4). Resning får beviljas även när den rättstillämpning som ligger till grund för en lagakraftvunnen dom uppenbart strider mot lag (2 § 5).

Kan resning beviljas på grund av Högsta domstolens senare avgörande?

7. Enligt fast rättspraxis gäller att ett nytt avgörande av Högsta domstolen i regel inte anses utgöra någon ny omständighet eller något nytt bevis i resningsbestämmelsens mening. Att rättstillämpningen inte stämmer överens med ett senare avgörande av Högsta domstolen har inte heller ansetts innebära en rättstillämpning uppenbart stridande mot lag, oavsett att ett avgörande anses uttrycka den innebörd som gällande rätt hade även dessförinnan. (Se t.ex. NJA 2013 s. 746 p. 13 och 14 med hänvisningar.)

8. Högsta domstolens avgörande i rättsfallet NJA 2012 s. 1073, som alltså meddelades efter det att domen mot KL vann laga kraft, utgör därför inte grund för resning.

Kan resning beviljas på grund av EU-domstolens senare avgörande?

9. Vad Högsta domstolen då har att ta ställning till är om samma synsätt bör anläggas på senare avgöranden av EU-domstolen. Vad som måste beaktas är att en tillämpning av resningsreglerna kan påverka unionsrättens genomslag på nationell nivå. EU-domstolens avgöranden anses i regel ge uttryck för den innebörd som unionsrätten hade redan innan avgörandet meddelades, alltså från den tid då den aktuella regeln trädde i kraft.

10. Rättegångsbalkens regler om resning har inte utformats med tanke på den

rättsutveckling som sker inom Europeiska unionen. Frågan är därmed om reglerna i sådana fall bör ges en annan uttolkning i rättspraxis.

11. Högsta domstolen har i tidigare avgöranden ansett att resningsreglerna inte bör ges någon väsentligt annorlunda tillämpning, när ett slutligt avgjort mål ställs i relation till senare rättspraxis från EU-domstolen. Grundsynen har därmed varit att senare unionsrättslig praxis inte utgör en ny omständighet eller ett nytt bevis enligt resningsreglerna och att rättstillämpningen inte uppenbart strider mot lag om det fanns olika uppfattningar i en unionsrättslig fråga vid tiden för det slutliga avgörandet vid svensk domstol (NJA 2006 N 23 och NJA 2013 s. 746 p. 13 och 14).

12. En sådan ordning har stöd i unionsrätten, som ger medlemsländerna en omfattande processuell autonomi. Den nationella domstolen får tillämpa inhemska processrätt också när den prövar ett mål som rör unionsrätt. Av särskild betydelse i detta fall är att principen om rättskraft ges betydelse i både unionens rättsordning och nationella rättsordningar. Principen säkerställer en stabil rättsordning, stabila rättsförhållanden och en god rättsskipning. En nationell domstol är inte skyldig att i samtliga fall låta bli att tillämpa inhemska regler om rättskraft ens då ett återupptagande av målet skulle leda till att en överträdelse av unionsrätten kunde rättas till. (Se Klausner Holz Niedersachsen, C-505/14, EU:C:2015:742 p. 38 och 39 samt NJA 2013 s. 42.)

13. Unionsrättens allmänna rättsgrundsatser sätter dock en gräns för medlemsländernas möjlighet att utforma reglerna om rättskraft. Formerna för genomförandet måste vara förenliga med både likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen. Det innebär bl.a. att det inte får bli praktiskt omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionens bestämmelser (Klausner Holz Niedersachsen p. 40). Ytterst blir det fråga om att väga

intresset av den nationella rättskraftsregeln mot intresset av att den unionsrättsliga regeln kan genomdrivas. Principen om domens rättskraft måste då uppfattas som allmänt erkänd. Det krävs därför ett starkt unionsrättsligt intresse för att målet ska kunna prövas på nytt. (Jfr Jörgen Hettne och Ida Otken Eriksson (red.), EU-rättslig metod, 2 uppl. 2011, s. 103.)

14. I den nu aktuella situationen kan rättstillämpningen i brottmålet innefatta ett enskilt fall av diskriminerande inskränkning i friheten att tillhandahålla tjänster inom unionen (jfr artikel 56 EUF-fördraget). Det ska dock beaktas att det enligt artikel 52 (jfr artikel 62) kan vara tillåtet med nationella bestämmelser som föreskriver särskild behandling av utländska medborgare och som grundas på hänsyn till allmän ordning, säkerhet och hälsa. EU-domstolen har gett medlemsländerna ett visst utrymme för skönsmässiga bedömningar när det gäller att fastställa vad som krävs för att skydda konsumenterna och ordningen i samhället när det gäller spel och vadhållning (se t.ex. Placanica, C-338/04, EU:C:2007:133 p. 47). Mot den bakgrunden får vid intresseavvägningen i detta fall principen om domens rättskraft anses väga tyngre.

15. Förhandsavgörandet i Sjöberg och Gerdin, som alltså meddelades efter det att domen mot KL vann laga kraft, utgör därför inte heller grund för resning i enlighet med den rättspraxis som tillämpas i Sverige.

Kan brottmålet återupptas av det skälet att Högsta domstolen inte hämtade in ett förhandsavgörande från EU-domstolen?

16. EU-domstolen är behörig att meddela förhandsavgöranden om bl.a. tolkningen av unionens grundfördrag. När det uppkommer en sådan fråga vid en nationell domstol som är högsta instans, ska den nationella domstolen föra

frågan vidare till EU-domstolen, om frågan måste få ett svar för att målet vid den nationella domstolen ska kunna avgöras. Ett förhandsavgörande behöver dock inte hämtas in om tolkningen är klar eller redan har klarlagts genom tidigare rättspraxis från EU-domstolen (artikel 267 EUF-fördraget och CILFIT, C-77/83, EU:C:1984:91).

17. Högsta domstolen avslog KLS begäran om förhandsavgörande med hänvisning till bl.a. att de aktuella unionsrättsliga reglerna redan hade tolkats av EU-domstolen. Prövningstillstånd meddelades inte.

18. En ansökan om resning kan prövas när den riktar sig mot ett beslut av Högsta domstolen att inte bevilja prövningstillstånd och således inte enbart när ansökan avser ett avgörande som meddelas efter prövning i sak (se t.ex. NJA 1986 s. 666, jfr beträffande domvilla NJA 2005 s. 78). Som en allmän förutsättning gäller att en resning då ska kunna fylla någon funktion. Det ska med andra ord vara fråga om fall där det inte finns någon grund för resning av hovrättens avgörande. Det kan då gälla situationer där sökanden har ett befogat intresse av att få en ny bedömning av just frågan om meddelande av prövningstillstånd. Typiskt sett ska det vara fråga om att det kan riktas invändningar mot handläggningen, exempelvis att jäv har förelegat.

19. Däremot kan reglerna inte öppna för resning med anledning av hur själva dispensgrunderna har bedömts. Det hänger samman med att reglerna om prövningstillstånd i Högsta domstolen är fakultativa. Det ankommer på Högsta domstolen – som utpräglad prejudikatinstans med uppgift att vägleda rättstillämpningen – att avgöra om prövningstillstånd ska beviljas, när förutsättningarna är uppfyllda enligt 54 kap. 10 § rättegångsbalken.

20. Högsta domstolen har dock i sin rättstillämpning prövat

resningsansökningar som riktats mot domstolens beslut att vägra prövningstillstånd, om ansökan har grundats på att domstolen inte har hämtat in något förhandsavgörande från EU-domstolen (NJA 2004 s. 735). Avslag på en begäran om förhandsavgörande kan alltså under vissa förutsättningar leda till en resning av Högsta domstolens mål. Tillämpningen av de i och för sig fakultativa reglerna om prövningstillstånd får då anses ha tagit intryck av den för högsta instans tvingande regeln om förhandsavgörande enligt artikel 267 EUF-fördraget. Saken kan också beskrivas så, att resningsgrunderna bedöms mot ett uttryckligt eller underförstått beslut av Högsta domstolen att inte hämta in förhandsavgörande och alltså inte mot beslutet att vägra prövningstillstånd som sådant. För att en resning ska fylla någon funktion måste den emellertid leda till att frågan om prövningstillstånd tas upp på nytt. Att söka resning av hovrättens mål framstår då inte heller som något alternativ, eftersom hovrätten inte är skyldig att hämta in ett förhandsavgörande från EU-domstolen, när hovrättens avgörande kan överklagas (artikel 267 andra stycket EUF-fördraget).

21. Vid bedömningen av en resningsansökan framstår det som angeläget att de unionsrättsliga reglerna om förhandsavgöranden följs. Det måste dock kunna göras skillnad mellan olika fall.

22. Reglernas syfte är framför allt att EU-domstolen, inte högsta instans i ett medlemsland, genom sin rättstillämpning ska ansvara för att unionsrätten får en enhetlig uttolkning. Sett ur det perspektivet framstår det som mindre allvarligt när en begäran om förhandsavgörande felaktigt avslås i ett mål som inte prövas av den högsta nationella instansen än om denna med prejudicerande verkningar avgör målet i sak och därmed tar ställning i en oklar unionsrättslig fråga.

23. Det måste också kunna vägas in vilken tyngd som den bakomliggande materiella unionsrättsliga regeln har, och liksom när det gäller ny EU-rättslig praxis måste hänsyn kunna tas till principerna om rättskraft. Enligt resningsreglerna måste en rättslig bedömning vara klart och oemotsägligt oriktig för att målet ska kunna resas. I annat fall är det inte fråga om en uppenbart oriktig rättstillämpning. Det är också en bedömningsfråga när rättsutvecklingen vid EU-domstolen har nått så långt att innehållet i unionsrätten ska ses som klarlagt i de avseenden som målet vid den nationella domstolen gäller.

24. Bedömningen av den bakomliggande materiella unionsrätten måste också kunna ta intryck av den betydelse som regeln har i ett särskilt fall, sett ur en enskild parts perspektiv. Skulle det vara fråga om en allvarlig kränkning av en enskilds rättigheter, måste det därför kunna övervägas om målet i hovrätten eller Högsta domstolen ska tas upp på nytt (jfr artikel 47 i EU:s rättighetsstadga och NJA 2013 s. 746). I sådana fall kommer dock prövningen att koncentreras mer till rättigheten som sådan än på frågan om ett förhandsavgörande borde ha hämtats in.

25. Frågan är emellertid om den nu angivna ordningen sammantaget är godtagbar. I princip saknas alltså grund för att resa hovrättens mål, om det vid tiden för avgörandet fanns olika uppfattningar i en unionsrättslig fråga (se p. 11). Just de skilda uppfattningarna skulle då kunna anföras som ett skäl för att Högsta domstolen borde ha hämtat in ett förhandsavgörande från EU-domstolen. Om resningsansökan avseende hovrättens mål avslås på den grunden att skilda uppfattningar rådde, kan det därmed te sig ologiskt att upprätthålla Högsta domstolens avgörande som utgår från att unionsrätten var klar eller klarlagd. Ytterst är detta ett utslag av att skilda bedömningar kan göras i olika instanser utan att någondera rättstillämpningen kan anses uppenbart strida mot lag. För att den enskilde inte ska försättas i ett orimligt

läge kan tillämpningen av resningsreglerna dock behöva anpassas efter den särskilda situationen och vara något mindre strikt än annars.

26. I Högsta domstolens beslut att avslå KLs begäran om prövningstillstånd bedömdes att rättsläget inom unionsrätten var klarlagt. Bedömningen framstår som befogad sedd i ljuset av den då rådande uppfattningen. KL har inte heller anfört några skäl som är hänförliga till den bakomliggande materiella unionsrätten och av sådan tyngd att brottmålet bör återupptas.

27. KLs ansökan ska därför avslås.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Ella Nyström, Kerstin Calissendorff, Gudmund Toijer (referent), Johnny Herre och Svante O. Johansson
Föredragande justitiesekreterare: Anna Tikkanen